

gospodarske, obertnijske in národske.

Iznajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 15. aprila 1857.

Ali se starost kónj čez 8 let res ne dá gotovo več iz zób spoznati?

Navadno ljudje mislijo, da starost kónj se da iz zób le do 8. leta spoznati. Ta misel se nahaja med prostim ljudstvom, pa tudi med drugimi, ktere štejem med omikane.

Ako se ima to tako razumeti, da prosto ljudstvo, kočijaži, konjski barantači, konjederci, živinski pačúhi in navadni gospodarji ne morejo čez 8 let starega konja več spoznati koliko je star, moramo tudi mi to popolnoma potrditi, in še več, — namreč, da nobeden teh še do 8. leta ne zna prav gotovo razločiti starosti, če jo ravno včasih zadene, kadar so razločki med prvimi žbetovimi zobovi ali tako imenovanimi mlečniki in pa med stanovitnimi ali konjskimi tako očitni, da jih mora spoznati vsaki hlapec, kateri že več let s konji opraviti ima, ali vsak gospodar, ki si je izredil že več žebet domá in jim je pogledal včasih v zobe. Ako bi res bilo, da bi navadni ljudje poznali starost konjsko iz zób, kakor se sploh misli, bi gotovo ne nahajali toliko golufij med njimi kakor jih nahajamo vsaki dan. Ni še 14 dní kar smo imeli tako sleparstvo preiskavati, ko je nekemu mestjanu, ki je znan bahač, da konje, njih starost in tudi njih bolezni pozná, nekdo 15 let starega za 9 let starega prodal, in še le ko je zvedil od druge strani, kjer so konja že 12 let poznali, kar ga je že drugi gospodar imel, se je spametoval modrijan, daje opeharjen, in nas prišel za svét prašat, kaj mu storiti.

Vsak, če je kolikanj brihtne glave, nam bo poterdil, da kakor vsako vednost, se mora tudi to človek učiti, ako hoče brati starost živinsko iz zób. To učiti se, pa se ne pravi, da nam kdo, ki se sam ni nikoli prav učil in izučil, le večkrat pové: „lej, ta konj je toliko star, ta pa toliko, ker je pometal že ta dva ali una dva zobá“, ampak treba je, kdor si hoče vednost prilastiti, da gré k izvedenemu živinozdravniku, ki mu razloží od prvega do zadnjega vse na drobno: kako zob raste, — kakošne podobe je zob od zgoraj doli noter do korenine — kako se preminjajo zobovi potem, ko se eden ob drugega leto za letom dergne (riba) in potem različne lica zgoraj dobiva, ktere lica so gotovo kazálo starosti od 1. do 27. leta. Vse to in se več drugega se mora učiti, in vse to mora se mu na zobéh (ali saj v podobah, ki so po zobéh posnéte) pokazati tistemu, ki se želi učiti spoznavanja starosti iz zób. Ko se mu je vse to na drobno razložilo, se mora pa še sam pridno uriti v tem, da njegove oči hitro zapazijo podobo zób, ker konj ne derži gobca rad dolgo odpertega; pogledati in zrajtati kar je vidil, mora, tako rekoč, v enem hipu.

Kdor se je vsega tega izučil in pridno vadil, zamore starost kónj do 27. leta spoznati, in ne bo se tudi pri višji starosti lahko zmotil, k večjem za eno ali dve leti le tam, kjer gré starost že na 20 let; v taki starosti pa zmota ni več tako važna, ako 19 let starega konja spoznaš za 18 let, ali 24 ali za 26 let starega. Važno pa je razločiti natanko starost konjsko od 9 do 18 let, in to zamore, kdor je v tem izučen, tako gotovo kakor da bi pribil.

Kako pa to? hočemo v sledečih versticah povedati.

Človek in živina dobijo zobe ob svojem času; kakor stoletne skušnje učijo, jih pa konji dobivajo in preminjajo v najstanovitnišem redu; človek vživa različne merzle in vroče, sladke in kisle jedila in pijače, zato ohrani eden svoje zobe lepe in dobre, drug ima že mladeneč vse gnjile; starost človeka se tedaj ne dá lahko iz zob spoznati razun pri otrocih. Tudi pès in prešič vživata mnogoverstne jedila, ki teknejo all škodujejo zobém; goveja živina in ovca jih imate tako rahlo zasajene v čeljust, da jih marsikaka bolezen še bolj omaje in tudi živež marsiktero premembo naredi pri njih, vendar se starost goved in ovac še dosti lahko spoznava iz zób. Konj pa ima svoje zobe terdno zasajene v čeljust; on je suho klajo, ki nikdar ni vroča, tedaj mu nobena napaka ne poškoduje zób kakor le starost; kakor se oriba mlinski kamen, tako se oriba tudi konjski zob o teku lét.

Lahko je tedaj bilo, da že v starodavnih časih so začeli umni ljudje na to misliti, da bi se starost kónj utegnila iz zób spoznati, al ljudstvo ni k temu spoznanju celó nič pripomoglo, ker k temu je bilo učenosti potreba, ki se ne opira le na same oči, ampak na spoznanje cele nature zób. Učeni možje, ki so zduhtali, kako se nareja zob že v maternem telesu, so sledili njegovo rast potem od leta do leta, v tem pa tudi njegove spremine, in ko so leta in leta to reč opazovali, so našli še le ključ k spoznanju starost. Slavnemu francozkemu natoroslovcu Kuvier-u, za njim pa dunajskemu učniku živinozdravstva Pessina-tu gré čast, da sta to reč dognala do resnice. Pessina je leta 1811 stopil z podukom na dan, v katerem je korenito razložil in v podobah razjasnil spoznanje konjske starosti iz zób, in kar je on takrat pribil, je še danes pribita resnica.

Ljudstvo je le za silo ukradlo nekoliko te učenosti iz mnogoterih bukev in potem eden od drugega, al več ni moglo ukrasti, kakor to kar gré do 9. leta, in se vé na še to, kar misli da vé, je le uganjka brez vse natančne vednosti. Prašaj le takega, naj ti od leta do leta razloží spremine in različne podobe zób, pa vidil boš koj, da vse je le dozdevanje in plitva vednost, ktero oslepari kdor le hoče.

(Konec sledí.)

Glas iz Istre

v kmetijskih zadevah.

Letošnja zima nam je bila zeló ugodna za obiranje oljke; toda le malo malo smo jih nabrali, čuda manj od lani; zato se je pa tudi olje podražilo do 42 goldinarjev bariglja *) na debelo; blizo 10 krajc. vsaka kvarta več veljá od lani.

Oljka je v več krajih Istre dragocena hrana ljudska, ker jim ne služi le večidel za vsakdanjo zabeljo, temuč jim donaša tudi marsikteri forint za odrajtvalo njihovih davkov.

Oljkine drevesa so nam zadnje leta do síle poginile. Kako, ker so potrebsine čedalje večje, ne bi terlo tudi čedalje silniše siromaštvo te kraje, ako ne bode, le

*) Barigla derži 96 kvart olja; v eni kvarti je za dobro dva krajcarja več olja, kakor ga gré v en funt; tako da pride iz ene barigle, dobre mere, 117 funtov oglja. Pis.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 18. aprila 1857.

Živo apno — živ gnoj.

Malokje je toliko apna, kakor ga imamo na Krajskem. In vendar se čuda malo ž njim gnojí, čeravno je dognana resnica, da apno je kaj dober gnoj.

Vém, da so že „Novice“ apnu hvalo péle; vendar bi ne utegnili brez prida biti, ako tudi jez svoje skušnje o tem našim gospodarjem oznamim, s prošnjo, naj bi korist apna prevdarili in ga pridno rabiti začeli, kjer se mu zemlja prileže.

Živo (žgano), v prah zmleto in po polji raztrošeno apno greje zemljo, tedaj ji jemlje merzloto in mokroto (da se apno raztopí, potrebuje na en delapna 680 delov vode*), ktere potem takem obilo poserka); žgano apno pa jemlje zemlji tudi vse kar je kislega v nji; apno kaj rado kisline na-se poteguje in jih tako zemlji jemlje; tudi zemljo rahljá in napravi, da vse živo in mertvo, kar na polji najde, hitro konec vzame, gnjiti začne in se sperstení, tedaj tudi plevél, mah, merčes pokončuje in zemljo popolnoma čisti.

Da pa ima apno to veliko moč, je treba, da kakor hitro je mogoče se apno, ko je žgano bilo, berž na polje spravi in prav dobro z zemljo pomeša; če pustiš žgano apno delj časa na zraku ležati, se napije ogeljnokisline in zraka, in iz živega apna postane mehko apno, ktero nima več poprejšne moči.

Ko si praho bolj na debelo preoral, strosi apno po njivi, pa berž jo dobro povleci; potem ga zlo plitvo podoraj in še enkrat povleci.

Kar se tiče zemlje, kteri se apno dobro prilega, je po skušnjah poterjeno, da se najbolje prileže težki, vlečljivi, vlažni, merzli zemlji; če ga več daš taki zemlji, bolje je; na pešeni zemlji pa nima toliko moči kot na bolj mastni; na čisti ilovci ali gljini ne donaša nobenega prida. — Ako gospodar pognoji svojo njivo z živinskim gnojem, pa ne na debelo, in potem čez ta gnoj potrosi živega apna, kaj dobro opravi.

Čez vse dobro pa je živo apno na osušenem močirji ali mahovji (Moorboden), ker taka zemlja zmešana z dovolj živega apna napravi kaj dobro perst.

Na Nemškem trosijo apno dobro gosto pred dežjem čez krompir kadar je skoz zemljo prebodel, čez grah in bob, ječmen in posebno čez deteljo (čez deteljo posebno tam, kjer nimajo gipsa), in reči smem, da tisti mali stroški za apno se stoterno povračajo z obilnišim pridelkom. Naj tudi naši gospodarji poskusijo, in prepričali se bojo tako, da nikoli več opustili ne bojo apna.

Apnénik, to je, nežgano apno, v prah zmleto, ima sicer tudi nekoliko moči, al le malo je ima in se z živim apnom nikoli primerjati ne more.

R.

Ali se starost kónj čez 8 let res ne dá gotovo več iz zób spoznati?

(Konec.)

Starost kónj se najbolje spoznava iz 6 prednih zób spodnje čeljusti, zato se, kakor je sploh znano, gleda le na teh 6 zób; al ker so ti zobje sparoma, tako, da najsrednja dva (klešnika imenovana) en par, na desni in levi strani zraven teh stoječa dva (srednika imenovana) spet en par, in tikoma teh srednjih zób na levi in desni stoječa dva (krajnika imenovana) spet en par storita, je tedaj prav za prav treba ogledavati le tri zobé na desni ali levi strani spodnje čeljusti.

S kterimi zobovi že konj na svet pride, kako vse druge dobíva, in kdaj perve zobé ali mlečnike pomeče in namesto njih nove (stanovitne do smerti) dobí — vsega tega nam ni treba tukaj na dalje razlagati, ker starost kónj v teh letih se, kakor je navadna misel, lahko spozná, čeravno ni res, kakor smo rekli že zadnjič.

Pravda gré tukaj le zato: ali se starost kónj tudi čez 8 let spoznati more?

Rekli smo, da — in omenili že, da slavni dr. Pessina je leta 1811 to reč že popolnoma dognal, ktere pa ljudjé, ki se tega učili niso, do dobrega zapopasti ne morejo. Naš namen tedaj tudi v teh versticah ne more biti, da bi učili to spoznavanje na drobno; le to hočemo doseči, da vsak, kdor bo to bral, bo obstati mogel: „lejte! saj res ni prazna, kar nam pravi.“

Popolnoma dorašen konjsk zób je 30 čert ali linij dolg. Zobje se pri zobanji, eden ob drugega, sleherni dan nekoliko oddergnejo, in sicer tako, da se najpervo sprednji rob ali kraj, potem zadnji rob, in poslednjič črna jamica, ktero ima sleherni zob na sredi, sčasoma oddergne in zbríše. Kakor pa skušnja natanko uči, se zob v letu za 1 čerto ali linijo oddergne in se ravno toliko iz svoje jame pomakne. Rod, terdost zób, postava čeljusti in dolgost zób, nekoliko tudi klaja (mehka ali terda) včasih naredé, da se imenovani premíni na zobéh včasih enmalo preje, včasih enmalo pozneje pripetijo. Čeravno pa se zob po dergnjenji zmiraj skrajšuje, se vendar to od zunaj na zobéh ne vidi, ker v tisti meri, kakor se obribuje, se iz zobne jamice in dlasne (čeljustnega mesa) potiskuje.

Ko je konj 8 let star, je tista črna jamica na sprednjih zobéh, ktera je do 8. leta veljala za znamenje starosti, zbrisana, in zbrisana je sedaj — tako mislijo navadni ljudje — tudi tablica, iz ktere se starost kónj bere.

Al to je napčna misel skoz in skoz.

Vzemi le enkrat, dragi moj, sprednji konjski zob — pri kakem konjederu ga lahko dobiš — in oglej dobro njegovo podobo od zgoraj doli do korenine. Vidil boš, da je zgoraj širji in da proti trivoglavi korenini čedalje ožji prihaja, — to dobro poglej, da vidiš različno podobo njegovo. Pa skusi, da dobiš sprednji klešnik od kakega pet let starega konja, — zmeri ga, in vidil boš, da je okoli 30 linij dolg.

Podobo zobá in njegovo dolgost tedaj, dragi moj, dobro poglej.

*) Po Dalton-u 752 hladne, tople pa celó 1270 delov.

Vred.

Če se zob dergne in obriba (obnuca), zgoraj na licu ne more imeti več zmiraj ene podobe; ta podoba se mora po letih spremenovati, in glej! iz te podobe se spozna starost konja po 8. letu.

Je pa 4 razločnih podob, ktere se prikažejo od 6 do 6 let.

Kadar se je zbrisala črna jamica na klešnikih, je konj 6 let star; ko se je zbrisala na srednikih je 7; ko se je pa zbrisala tudi na krajnikih, je 8 let star — sedaj so vsi ti zobje zgoraj (ali na zgornjem licu) poprek podolgasto-okrogle podobe. To je 1. podoba.

Ko je preteklo 6 let, se je zob obribal spet za 6 linij in pokaže se okrogla podoba, prvič na klešnikih; tak konj je 13 let star; potem na srednikih; tak je 14 let, in 15 let, kadar je na vseh sprednjih zobéh okrogla podoba. To je druga podoba.

Ko je preteklo spet 6 let, se je zob obribal spet za 6 linij in pokaže se trivoglatna podoba na zobu; tak konj je 19, 20, 21 let star, kakor je ta podoba na klešnikih, srednikih ali krajnikih.

Spet čez 6 let se zob obriba za 6 linij in pokaže že 4. podoba: narobe obrnjena podolgasta (to je od znotraj proti zunaj); tak konj je 25, 26 ali 27 let star, kakor je ta podoba še le na klešnikih, srednikih ali krajnikih.

Vidite, dragi moji, to je vsa skrivnost, starost konj tudi čez 8 let iz zob spoznavati, kdor se je tega učil.

So sicer nekteri razložki in važni od tega, kar smo tukaj razložili, posebno tam, kjer je postava čeljust napčna in da se ne dergnejo zobje kakor bi imeli; takrat ostanejo predolgi; zato pa imamo spet druge vodila, in po meri zob spoznavamo starost konjsko. Prava dolgost klešnika, kolikor ga iz čeljust gleda, je 8 linij, — srednika 6, krajnika pa 4 linij. Za kolikor linij dalji je zob (ker se vsako leto ni za 1 linijo oribal), toliko let se mora prišteti k unemu številu let, ki ga zgornje lice zoba kaže.

Še marsikaj bi bilo omeniti, al to je zadosti vsakemu očitno pokazati, da imamo stanovitno tarifo, po kateri se spoznava starost konj, ktero tarifo je natura sama zapisala na zobé.

Le učiti se je je treba.

Iz zbora zgodovinskega društva v Ljubljani.

Mesečni zbor zgodovinskega društva 2. d. t. m., kterege so spet Njih prevzvišenost gosp. deželni poglavar poslali s svojo nazočnostjo, se je začel s tem, da je društveni tajnik gosp. dr. Kosta bral pismo svetovavca c. k. minist. oddelka gosp. Haidinger-ja, v katerem visokoučeni mož iskreno svoje veselje razodevuje, da ga je hvalevredno društvo za svojega častnega uda izvolilo.

Potem je gosp. dr. Kosta zboru naznanil, da gosp. Jernej Lenček, kaplan v Žiru — kterege mnogostrano pridnost so gosp. deželni poglavar posebno pohvalili — je društvu poslal slovensko knjigopisje (Bibliographie) za natis v njegovem časniku „Mittheil.“, ktero 85 slovenskih knjig (večidel pobožnega in slovničnega obsežka) od leta 1583 do 1820 zapopada. Pri ti priliki je omenil gosp. kustos Dežman, da gosp. bibliotekar Kastelic ima slovensko knjigopisje, ktero je izdelal rajni Čop in ktero obsega vse, kar se slovenščine nahaja v naši licealni bukvarnici. Ob enem pa se je opomnilo, da je želeli, da bi to knjigopisje se doveršilo in dostavilo, kar mu še manjka. Naj bi tedaj vsak, kdor ima ali vé za kake manj znane posebno stareje slovenske bukve, naslov (Titel) popolnoma natanko prepisal in ga zgodovinskemu društvu v Ljubljano poslal. Prosi se za to prav lepo. Posebno naj bi častiti gosp. duhovni po slovenskih deželah pridnega svojega tovarša gosp. Lenček-a posnemali in pri kmetih, ki imajo marsikake starine, popra-

ševali po njih, da se svetinje domače ne pozabijo, ampak rešijo pogube, društvene nabere pa čedalje bolj množijo.

Za tem je gosp. dr. Kosta bral filologični spis gosp. Dav. Terstenjak-a o dvéh besedah iz jezika nekdanjih Panoncov, kateri navadno za Ilire veljajo, čeravno Iliri po mislih najveljavnejših jeziko- in narodoslovcov ne spadajo v versto ariških (indo-germanskih) narodov. Iz jezika starih Panoncov ste se nam ohranile dvé besedi. Dio Kasi pravi, da so se zvali Panonci od „panos“, kar se je pri njih imenovala neka podobleka z rokavama. Po Pliniu pa so imenovali bivola „bonasus“. Pan je sicer mnogim ariškim jezikom skupna korenina; spodnje oblačilo z rokavama „panja“ imenovano pa se nahaja le v slovanskem jeziku (v cerkveno-slovenskem in rusovskem); — „bonasus“ pa pomeni „žival, ki živi v mlaki ali močirji“; bivoli še dandanašnji radi bivajo v močirnih krajih in „bana, bona“ še dandanašnji v slovenskem pomeni mlako, močirje. Iz teh vzrokov meni gosp. prof. Terstenjak, da so Panonci bili Slovani.

Gosp. prof. Egger je naznanil pohvalni govor, ki ga je slavni pridigar pater Abraham a santa Clara Krajni in Krajncem na čast izustil 30. avg. 1705 v cerkvi minihov Augustinov na Dunaji, ko so na Dunaji in v okolici njegovi bivajoči Krajnci v slavo svojih deželnih patronov cerkveno slovesnost obhajali. Pohvalnica „von der gesammten Nation in und um Wien wohnhaft“ je posvečena nekemu grofu Buellinu z določnim pristavkom, da namen tega govora je prednosti krajnske dežele vsemu svetu in posebno „dem liebsten Deutschland“ razglasiti. Oče Abraham svojih besed o Krajni in Krajncih ni posnel iz Valvazorja in Megiserja, in kakor je bil v vseh svojih ogovorih mojster, da mu ga ni para, in je znal po domače in šegavo govoriti kakor malo kdo, tako je ustrojil tudi ta govor, kteremu na čelo je postavil naziv „Narrabo mirabilia tua“ (povedal bom čuda tvoje).

Društveni kustos gosp. Jelovšek je govoril o edinem grobnem spominku srednega veka, ki se nahaja v Šenklaški cerkvi, in je bil postavljen škofu Marlinu Pedenskemu leta 1456, kateri je pred osnovo ljubljanskega škofijstva po cesarji Miroslavu IV. leta 1461 poslednji Generalvikar bil, ki ga je patrijarh oglejski na Krajnsko poslal.

Gosp. profesor Metelko je govoril o izverstnih zaslugah prof. dr. Miklosiča za slovenski jezik in slovensko slovstvo, in je, derže se gosp. dr. Legis Glückselig-evega pretresa v „Oest. Bl. für Lit.“ 1845, razložil delavnost na tem polji pred Miklosičem in zlasti to, kar sta Šafařík in Kopitar stvorila, in je potem nekoliko obširneše govoril o delu Miklosičevem „Radices linguae slav.“, nadalje je obljubil drugikrat.

Etimologične drabtnice.

Nabral Davorin Terstenjak.

Balc in Kôg.

V Kamčki fari blizo Marburga je visoka gora Balc — Bave. Ime te gore je zanimiv ostanek iz nekdanjega bogatega zaklada slovenskega jezika.

Balc pomenjuje: visok. Sorodne debela so: perziški: bâlâ „hoch, visok“ keltiški: bala, visok, v sredovečni latinščini: balma, „Anhöhe“ koroškonemški: Palfe iz slov. balva. Sem spada ime gore pri Gradcu Blavuč za Balvuč.

Ravno tako zanimivo je ime Kôg. V ljutomerskih goricah se velí breg, na katerem cerkva sv. Bolfanka (Ožbenka) stoji: Kôg.

Dalje imamo na Štirskem breg in rečico Gôgič in prebivavce na Kôgih z imeni: Kogolšek, Gogala itd. Tudi Kôg pomenjuje: visok. Sorodne debela so pers. kôh, „Berg“, osetski: „choch“, jugum montis. litevski: Kaukaras, „Hügel“, irski: coiche, „Berg“, gotiški: hauchs, novomeški: h'och.